

Ks. Krzysztof Orzeszyna

TENDENCJE ROZWOJOWE POJĘCIA KURII DIECEZJALNEJ

Wprowadzenie

Kościół jest rzeczywistością dynamiczną, potrzebuje więc ciągłej odnowy. Tracą swą aktualność niektóre normy prawa kościelnego, stąd konieczne jest przejrzanie i dostosowanie ich do współczesnych potrzeb. Jednym z osiągnięć Soboru Watykańskiego II było przewyciężenie przeakcentowania instytucjonalnej struktury Kościoła. Reforma Kościoła w szczególności dotyczyła centralnych urzędów w skali Kościoła powszechnego - Kurii Rzymskiej oraz w skali Kościoła partykularnego – kurii diecezjalnej. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie ewolucji jaka nastąpiła w pojmowaniu kurii diecezjalnej.

I. Pojęcie kurii diecezjalnej według Kodeksu Prawa Kanonicznego z roku 1917

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. stanowił, iż „Kuria diecezjalna składa się z tych wszystkich osób, które pomagają w zarządzaniu całą diecezją biskupowi i innym w zastępstwie biskupa rządzącym diecezją” (kan. 363 §1). W określeniu tym główny akcent został położony na osoby, które pomagają biskupowi w zarządzaniu całą diecezją. W posłudze biskupowi pomagają także proboszczowie, ale pomoc jest ograniczona do stosunkowo niewielkiej części terytorium, czyli nie ma zasięgu powszechnego¹.

Ustawodawca w następnym paragrafie tegoż kanonu, podaje określoną grupę urzędów, które w ścisłym znaczeniu stanowią kurię diecezjalną. Niektóre z nich jak: egzaminatorzy synodalni czy proboszczowie konsultorzy świadczą biskupowi pomoc tylko doraźnie. Prawodawca kodeksowy wymienia także tych, którzy częściej służą pomocą swemu biskupowi, lecz nie zostali zaliczeni w skład kurii diecezjalnej, np. kapituła katedralna. Zdaniem E. Szafrrowskiego, tak szczegółowe wyliczenie przez prawodawcę osób, które należą do kurii diecezjalnej wydaje się być

¹ E. Szafrrowski, Współpracownicy biskupa w jego pasterskim posługiwaniu. Zarys Prawa Kanonicznego, t. II, z. 3, Warszawa 1977, s. 49.

taksatywne, skoro nie pominięto nawet woźnych i gońców². Inną opinię na ten temat wyraża C. Oviedo Cavada, który w artykule pt.: „La curie diocesaine”, opublikowanym w „Anales de la Facultad de Theologia” wskazuje, że kan. 363 §2 nie obejmuje wszystkich funkcji kurii diecezjalnej, ponieważ, jak zauważa, już sam Kodeks wymienia dalej inne osoby i organy, jak np.: urząd cenzur (kan. 1393), czy radę do spraw ekonomicznych (kan. 1520), które powinny tu być zawarte³.

F. Boulard w definicji kurii diecezjalnej - podanej przez Kodeks - wyróżnia następujące elementy:

- kuria jest zgromadzeniem osób, a nie organów czy instytucji,
- służy biskupowi pomocą „in regimine”, czyli zarządzaniu.

Zdaniem F. Boularda, kan. 363 jest odbiciem pewnej wizji pastoralnej⁴. Inny autor stwierdza, że jurydyczna struktura kurii zdradza feudalne pojmowanie diecezji⁵. Na taką koncepcję kurii miał wpływ duch epoki, w której w taki sposób pojmowano rządy diecezji.

II. Postulaty reformy kurii diecezjalnej w okresie odnowy soborowej

1. *Propozycje reformy kurii diecezjalnej w okresie przygotowywania uchwał Soboru Watykańskiego II*

W związku ze zbliżającym się Soborem Watykańskim II, kard. D. Tardini zwrócił się w imieniu papieża Jana XXIII do wszystkich biskupów, wyższych przełożonych zakonnych, uniwersytetów i wydziałów teologicznych na całym świecie o nadsyłanie propozycji dotyczących przyszłego Soboru oraz rewizji norm prawa kanonicznego. Wśród sugestii, które napłynęły, wiele dotyczyło tematu kurii diecezjalnej. Zwrócono uwagę na konieczność nowej redakcji kanonów, które o niej traktują. Pozytywnie odniesiono się do kanonów kodeksowych odnoszących się do osób fizycznych oraz proponowano, aby w podobny sposób przedstawić urzędy i komisje stanowiące strukturę kurii diecezjalnej. Jasne określenie natury kurii

² Tamże, s. 51.

³ Przytaczam za: F. Boulard, La Curie et les Conseils diocésains, w: La Charge pastorale des Evêques, Unam Sanctam 74, Paris 1969, s. 273.

⁴ Tamże, s. 271.

⁵ Zob. W. Wronka, Zadania biskupów w diecezji, Ateneum Kapłańskie 60(1968), z. 3, s. 218.

oraz urzędów mogłoby wpłynąć na lepszą jej organizację⁶. Struktura kurii, którą proponował Kodeks, uległa już częściowej dewaluacji i przestała odpowiadać współczesnym potrzebom pastoralnym⁷. Pierwszorzędnym i najbardziej palącym problemem, jaki uwidoczniał się w działalności kurii, a który wymagał szybkiego rozwiązania, była jej biurokracja. Kurię należy zorganizować zgodnie z dynamiką potrzeb współczesnego apostołatu. Powinna ona składać się tylko z tylu urzędów, ile jest w diecezji sektorów życia religijnego⁸.

Wychodząc naprzeciw dzisiejszym potrzebom pastoralnym postulowano, aby kurię wzbogacić się o następujące urzędy: akcji katolickiej, katechetyczny, powołań kapłańskich, rekolekcji, apostołstwa świeckich. Obok urzędów powinny znajdować się w niej wydziały: administracyjny, misyjny, pastoralny, szkół, liturgii, prawno-socjologiczny, kierowników duchowych, troszczących się o kapłanów pracujących w odległych, przeważnie wiejskich parafiach. Rzeczą pożyteczną mogłyby się okazać komisje: dyscyplinarna, sztuki sakralnej oraz administracyjna i dóbr kościelnych⁹. Członkowie komisji wyrazili przekonanie, że kuria diecezjalna powinna odzwierciedlać różne funkcje pastoralne¹⁰.

2. Problematyka reformy kurii diecezjalnej w obradach Soboru Watykańskiego II

Zamierzona przez Sobór Watykański II reforma kurii diecezjalnej dotyczyła jej charakteru pastoralnego i miała na celu eliminację przejawów biurokracji. Wyrazem tych dążeń był projekt dekretu Soboru o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”. W schemacie z dnia 27 kwietnia 1964 r. wyrażono w zaledwie kilka ogólnych uwag dotyczących kurii diecezjalnej, które miały czynić zadość prośbom skierowanym przez Ojców na ręce kard. D. Tardinięgo. Takie ujęcie tego problemu wywołało wśród Ojców Soboru pewien niedosyt, dlatego już w październiku tego samego roku podano poprawiony tekst tego dekretu. Zwracał on uwagę na dwa zagadnienia:

- kurię należy zorganizować w taki sposób, by była instrumentem zdolnym pomóc biskupowi w jego dziełach apostołatu;

⁶ Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano apparando (dalej cytuję jako ADCOV), vol. IV, series I, Antepreparatoria, Typis Polyglottis Vaticanis, 1960 – 1965, s. 508 – 509.

⁷ ADCOV, vol. II, series I, Appendix, s. 514.

⁸ ADCOV, vol. III, series I, s. 54.

⁹ ADCOV, vol. II, series I, Appendix, s. 514 – 519.

¹⁰ ADCOV, vol. III, series I, s. 54.

- ukazać bardziej pastoralny charakter kurii tak, aby jej pracownicy - zarówno prezbiterzy, jak i świeccy - wiedzieli, że są pomocnikami biskupa w jego pasterskich działaniach.

Końcowy etap prac z września 1965 r. nad tym schematem nie wniósł już zasadniczych zmian do tekstu. Jednak dyskusja, jaka się w związku z tym odbyła, rzuciła nowe światło na poruszany problem. Fakt, że do kurii diecezjalnej włączono osoby świeckie, wywołał zdziwienie dwóch Ojców. W odpowiedzi podkreślono miejsce, jakie świeccy zajmują w Kościele i z tej racji nie powinni być pominięci w kurii diecezjalnej.

3. Kuria diecezjalna w Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”

Dnia 28 października 1965 r., na sesji VII Soboru, został przyjęty tekst dekretu, który stanowi: „Kurię diecezjalną trzeba tak zorganizować, by była podatnym narzędziem dla biskupa nie tylko w zarządzie diecezją, lecz również w wykonywaniu dzieł apostołatu”¹¹. Sobór, kierując się duchem odnowy znacznie poszerzył perspektywę kurii. Z organu administracyjnego i jurydycznego diecezji, o którym mówił kan. 363 §2, stała się ona narzędziem w swej strukturze o wiele bardziej złożonym, ale z wyraźnym priorytetem apostołskim¹².

Należy zdawać sobie sprawę z tego, że spełnianie przez kurię funkcji administracyjnej jest rzeczą konieczną, jednak głównym jej celem jest wspieranie biskupa w prowadzeniu dzieł apostołatu¹³. W dekrete zwraca się uwagę, aby kapłani i świeccy, którzy należą do kurii diecezjalnej nie byli tylko jej zwykłymi urzędnikami, lecz przede wszystkim - współpracownikami biskupa w jego pasterskiej posłudze¹⁴. Muszą oni zdawać sobie sprawę, że wykonują pracę godną apostołatu.

III. Kuria diecezjalna w prawodawstwie posoborowym

Droga odnowy, wytyczona przez Sobór Watykański II, kontynuowana była w okresie posoborowym. Wydano w tym czasie wiele dokumentów, poprzez które chciano wprowadzić w życie naukę Soboru. Kongregacja Biskupów w Dyrektorium na temat pasterskiej posługi biskupów z 22

¹¹ Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, w: Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, Tekst łacińsko-polski, Paris 1967, s. 245

¹² F. Boulard, *La Curie ...*, art. cyt., s. 273.

¹³ *Ufficio pastorale dei Vescovi e Chiese Orientali Cattoliche*, Torino - Leumann 1967, s. 335.

¹⁴ Dekret o pasterskich zadaniach ..., dz. cyt., s. 245.

lutego 1973 r. kurie diecezjalną przedstawia w następujący sposób: „Kuria diecezjalna składa się z osób i urzędów, które pomagają biskupowi w wykonywaniu jego pasterskiej posługi, stanowiąc z nim jedność. Biskup powinien ją tak zorganizować, aby była odpowiednim narzędziem nie tylko w zarządzie diecezją, lecz także w wykonywaniu dzieł apostołatu. Aby sprostać tak ważnemu zadaniu, biskup diecezjalny po wysłuchaniu zdania Rady kapłańskiej, jeżeli uzna to za stosowne, powołuje na różne stanowiska w kurii osoby, które odznaczają się szczególną biegłością w załatwianiu spraw i pasterską gorliwością. Jeżeli są prezbiterami, powinien zachęcić ich do równoczesnego wypełniania jakiejś posługi duszpasterskiej, aby kuria nie stała się narzędziem tylko administracyjnym i jurydycznym. Mogłoby to mieć miejsce wtedy, gdyby pracownicy kurii nie posiadali wycucia i doświadczenia w zakresie potrzeb wiernych. Kuria diecezjalna ma być narzędziem poszukiwania, sporządzania i wprowadzania w życie planu duszpasterskiego, rozważanego przez biskupa i jego Rady. Powinna troszczyć się, aby w kierowaniu i zarządzaniu diecezją przestrzegano tradycyjnej dyscypliny i praktyki Kościoła partykularnego”¹⁵.

Biorąc pod uwagę potrzeby i możliwości miejscowe biskup ustanawia różne instytucje i urzędy kurii. Ich konieczność ocenia się na podstawie dokumentów Kościoła powszechnego, norm wydanych przez krajową lub regionalną Konferencję biskupów oraz uznania biskupa.

IV. Pojęcie kurii diecezjalnej w projektach nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego

Ustanowiona przez papieża Jana XXIII w 1963 r. Komisja dla Reformy Kodeksu Prawa Kanonicznego przedstawiła swoje sugestie. Zwrócono uwagę, iż definicja kurii diecezjalnej zawarta w kan. 363 jest niewystarczająca. Komisja zaproponowała nową definicję kurii diecezjalnej: „Kuria diecezjalna składa się z tych instytucji i osób, które spieszą z pomocą biskupowi w zarządzie pasterskim diecezją. Należą do niej osoby i instytucje, które kierują działalnością pastoralną, troszczą się o administrację diecezji oraz mają udział we władzy sądowniczej”¹⁶. Taką definicję wpisano do kan. 281 schematu *De populo Dei* z 1977 r.¹⁷. W schemacie z 1980 roku

¹⁵ Instrukcja na temat pasterskiej posługi biskupów, w: Posoborowe Prawodawstwo Kościelne, opr. E. Szafrowski, t. VI, z. 1, Warszawa 1975, s. 285.

¹⁶ *Communicationes*, 5(1973), *De curia dioeclesana*, s. 225.

¹⁷ *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*, *Schema canonum libri II De Populo Dei*, *Typis Polyglottis Vaticanis* 1977, s. 115.

usunięto termin „pastoralny”¹⁸, a zmianę tę wyjaśniono, kiedy kard. Jubany zaproponował, aby w tekście zapisać: „w zarządzaniu i działalności pastoralnej w całej diecezji [...]”¹⁹. Komisja stwierdziła, że „tekst może pozostać bez zmian, ponieważ zarządzanie jest tu rozumiane jako działalność pastoralna, która nie może być w żaden sposób oddzielona²⁰. W sumie przyłączenie wyrazu „pastoralny” do „zarządzania” jest tautologiczne. Tym bardziej, że po nim następuje „w kierowaniu działalnością pastoralną [...]”²¹.

V. Pojęcie kurii diecezjalnej w Kodeksie Prawa Kanonicznego z roku 1983

Promulgowany przez papieża Jana Pawła II w 1983 r. nowy Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 469 określa kurię diecezjalną w następujący sposób: „Kuria diecezjalna składa się z instytucji i osób, które świadczą biskupowi pomoc w zarządzaniu całą diecezją, zwłaszcza w kierowaniu pracą duszpasterską, w administrowaniu diecezją i w wykonywaniu władzy sądowniczej”. Nazwa „kuria diecezjalna” jest terminem zbiorowym, wskazującym pod wspólną nazwą równocześnie osoby i organy, które stanowią jej część²². Skład kurii diecezjalnej został przez prawodawcę kodeksowego określony bardzo ogólnie przez wskazanie istotnego zadania, jakim jest świadczenie pomocy biskupowi w zarządzaniu całą diecezją. Organy wchodzące w skład kurii diecezjalnej mają więc spełniać pewne zadania względem całej diecezji²³. Ta uniwersalność zadań nie jest jednak bezwzględna, gdyż w skład kurii został włączony wikariusz biskupi, którego zadania mogą być ograniczone tylko do części diecezji²⁴. Określenie „instytucje”, z których składa się kuria oznacza pewne organy - zatrudniające więcej lub mniej osób - najczęściej nazywane referatami lub wydziałami. Niektóre z tych organów są nakazane przepisami szczegółowymi, inne zaś powoływane są przez biskupa diecezji, zgodnie z

¹⁸ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Schema Codicis Iuris Canonici, Libreria Editrice Vaticana 1980, s. 94.

¹⁹ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Relatio, Typis Polyglottis Vaticanis 1981, s. 112.

²⁰ Tamże, s. 112.

²¹ R. Pagé, Les Eglises particulières. Leurs structures de gouvernement selon le code de droit canonique de 1983, t. I, Québec 1985, s. 61 – 62.

²² R. Pagé, Les Eglises particulières ..., dz. cyt., s. 64.

²³ P. Valdrini, La Constitution hiérarchique de l'Eglise. La curie diocésaine, w: Droit canonique, red. P. Valdrini, J. P. Durand, O. Echappé, J. Vernay, Paris 1999², s. 162.

²⁴ J. Krukowski, Struktura kurii diecezjalnej według nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, Kościół i Prawo, red. J. Krukowski, t. VI, Lublin 1989, s. 44.

miejscowymi potrzebami. „Osoby”, o których traktuje wyżej wspomniany kanon, należy rozumieć raczej jako określone stanowiska czy urzędy jednoosobowe, jak np. wikariusz generalny, kanclerz czy inni²⁵. Osoby wymienione w kan. 469 są wyposażone we władzę wykonawczą oraz sądowniczą, inni zaś nie mają takiej władzy, ale wykonują czynności administracyjne i sądowe. Stanowią oni zespół urzędników, dzięki któremu biskup może dobrze wypełniać pasterską posługę w diecezji. Biskup diecezjalny, kierując powierzonym sobie Kościołem partykularnym, potrzebuje stałej pomocy ze strony odpowiednich instytucji oraz wykwalifikowanych osób, będących w ścisłej łączności z nim. Osoby te wykonuje pod jego nadzorem zlecone sobie zadania natury pastoralnej, administracyjnej lub sądowej. Prawodawca, określając w taki sposób kurie diecezjalną, wyraźnie podkreśla jej aspekt pastoralny. Kuria diecezjalna, pomagając biskupowi w inicjowaniu, wypracowywaniu i realizacji wszystkich inicjatyw apostolskich, staje się prawdziwym sercem diecezji. W kanonie zostały wymienione te instytucje oraz osoby należące do kurii diecezjalnej, które pomagają biskupowi w zarządzie całą diecezją, zwłaszcza zaś w kierowaniu działalnością pasterską, w administrowaniu diecezją i w wykonywaniu władzy sądowniczej. Niewątpliwie więc są one włączone w pomoc okazywaną biskupowi w jego zarządzie pastoralnym całą diecezją²⁶. Przy pomocy kurii diecezjalnej biskup powinien podejmować bardziej skuteczne metody działalności apostolskiej, przedyskutowane wcześniej z odpowiednimi Radami diecezjalnymi²⁷. Imienne wyliczenie organów, które wchodzi w skład kurii diecezjalnej, które prawodawca podaje w następnych kanonach nie jest wyczerpujące²⁸. Zespół tych organów może być znacznie zróżnicowany, w zależności od zadań powierzonych przez biskupa w zakresie kierowania pracą pastoralną, w wykonywaniu władzy administracyjnej czy sądowej²⁹. Kuria składa się z organów i osób określonych przez prawo powszechnie, które współpracują bezpośrednio na sposób stały z biskupem w jego zadaniach pastoralnych. Praca w kurii nie

²⁵ E. Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. II, Warszawa 1985, s. 152.

²⁶ J. Sanchez, *Commentateurs de l'Université de Salamanque. Livre 2*, w: *Code de Droit Canonique* Annoté, red. L. de Echeverria, Paris 1989, s. 294.

²⁷ B. A. Cusack, *The internal ordering of Particular Churches. The Diocesan Curia [cc.469 – 494]*, w: *New Commentary on The Code of Canon Law*, red. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, New York, N. Y./Mahwah, N. J. 2000², s. 623; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, Olsztyn 1986, s. 226.

²⁸ J. Krukowski, *Struktura kurii diecezjalnej ...*, art. cyt., s. 44.

²⁹ J. Krukowski, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985, s. 86.

ogranicza się jedynie do zadań administracyjnych i biurokratycznych³⁰. Na poziomie kierowania nie jest możliwy rozdział kwestii prawnych od pastoralnych, gdyż cała działalność administracyjna w Kościele ma naturę apostołską. Musi ona jednak otrzymać na płaszczyźnie zarządzania formę prawną, aby akty rządzenia były konkretyzowane, a prawa podmiotowe chronione. Z tego powodu w wyrażeniu „*regimine universae dioecesis*” kanon zbiera typ działalności bardzo obszernej: kierowanie działalnością pastoralną, administrowanie diecezją, wykonywanie władzy sądowniczej, bez rozpatrywania ich jako działań całkowicie rozdzielonych³¹. Pomoc okazywana biskupowi w zarządzaniu całą diecezją przewidziana przez prawodawcę idzie w trzech kierunkach. Kierunek działalności pastoralnej jest elementem całkowicie nowym, który nie był brany pod uwagę przez Kodeks z 1917 r. Zrezygnowano w ten sposób z koncepcji kurii jedynie wykonawczej, formalistycznej i oddzielonej od działań pastoralnych. Zarząd diecezją jest tutaj rozumiany w szerokim sensie. Zdefiniowana w taki sposób kuria diecezjalna ma znacznie poszerzoną perspektywę.

Zakończenie

Sobór Watykański II, podejmując reformę struktur kościelnych, nie mógł pozostać obojętnym wobec ważnej na poziomie diecezjalnym instytucji, jaką jest kuria diecezjalna. Zgodnie z życzeniem Ojców Soboru, chciano uczynić z niej organ bardziej pastoralny, który byłby w stanie sprostać różnorodnym potrzebom duszpasterskim w diecezji. Aby instytucja ta była przystosowana do tego rodzaju zadań, musiano w przejrzysty sposób przedstawić jej strukturę.

Kuria diecezjalna stała się organem przede wszystkim pastoralnym. Ten pastoralny charakter wyraża nie tylko określenie kurii diecezjalnej, użyte w Kodeksie, lecz także dowartościowanie zadań pastoralnych biskupa, zaakcentowanie charakteru pastoralnego urzędów kurialnych oraz dopuszczenie do nich wiernych świeckich. Jednak nawet najlepsze urzędy

³⁰ J. I. Arrieta, *Commenti ai canoni 129 – 196 e 412 – 514*, w: *Codice di Diritto Canonico*, Edizione bilingue commentata, vol. I, Roma 1986, s. 367 – 368.

³¹ J. I. Arrieta, *Commentaires aux canons 129 – 196 et 412 – 514*, w: *Code de Droit Canonique*, Edition bilingue et annoté, Montréal 1990, s. 302.

potrzebują kompetentnych wykonawców, którzy by systematycznie wprowadzali w życie zamysł ustawodawcy. Dlatego prawodawca mocno podkreśla, aby osoby zatrudnione w kurii posiadały kwalifikacje odpowiednie do urzędów, które sprawują.